

A forma fontosabb a tartalomnál

Beszélgetés Alun Munslow-val

Kedves Professzor Úr, kérem, mondjon néhány szót iskolai tanulmányairól, családi hátteréről, illetve egyetemi éveiről.

1947-ben születtem Észak Wales-ben, egy baloldali érzelmű munkáscsaládban. Édesapám, nagyapám és nagybátyáim mindannyian az acéliparban dolgoztak. Családom hagyományosan szocialista volt, és soha nem tért el ettől a tradíciótól. Jőmagam is szocialista vagyok, és hiszem, hogy a társadalmi és kulturális vizsgálatok központi fogalma az osztály. Az iskola számomra alapvetően kudarc volt, de valahogy sikerült kicsikarnom a megfelelő minősítéseket ahhoz, hogy 1967-ben beiratkozhassam a Bradfordi Egyetemre, ahol történelmet és politológiát tanultam. 1970-ben jó minősítéssel végeztem, és a cardiffi egyetemi college-ban (amely a Wales-i Egyetem része) tanítottam egy éven keresztül. 1971-ben a gazdaságtudományi tanszékre váltottam, és ott lettem PhD hallgató – témám az európai emigránsok politikai asszimilációja lett Amerikában 1870–1920 között. Ekkor volt szerencsém egy ösztöndíjat elnyerni a New Hampshire-i Egyetemre, ahol az 1972–1973-as évben végeztem kutatásokat a doktori disszertációmhoz. Cardiff-ba visszatérve feleségül vettem Jane-t. 1974-ben lejárt az ösztöndíjam, és az Észak-Staffordshire-i Műszaki Főiskolán (a későbbi Stafford Egyetemen) kaptam állást, ahol amerikai történelmet tanítottam. Öt évre kiterjedő tanulmányok után, amelyeket szabad időmben folytattam, 1979-ben szereztem meg PhD fokozatomat.

Mely professzorok voltak Önre a legnagyobb hatással?

Mint kezdő egyetemista az amerikai történelem iránt érdeklődtem, innen származik PhD disszertációm témaköre is, amely kombinálta a történelmet és a politológiát, jóllehet tanulmányaimat a közgazdasági tanszéken folytattam. Így először komoly hatással rám az amerikai bevándorlással foglalkozó Maldwyn Jones, majd Brinley Thomas (PhD témavezetőm Cardiffban) volt. Brinley Thomas az Amerikába történő európai bevándorlás társadalomtörténésze volt, így disszertációm egyformán tükrözte az ő és az én érdeklődésemet. Következésképpen ekkor megrögzött társadalomtörténésszé kezdtem válni. Ennek eredményeképpen disszertációm tele volt súlyos hipotézisekkel, elméletekkel, rugalmassági koefficiensekkel és többváltozós regresszív egyenletekkel. Később természetesen drámaian át kellett értékelnem a történelem természetéről vallott nézeteimet.

Mindez 1978-ban történt – egy évvel a doktori disszertációm benyújtása előtt. Ekkor egyik tanártársam javasolta, hogy olvassam el Hayden White *Metahistory* című művét. Szerettünk volna egy új szakot indítani irodalomból és történelemből. Ez bevallottan interdiszciplináris jellegű lett volna, nem egyszerűen a két szak összekapcsolása. Következésképpen elméleti megalapozásra volt szükségünk, amely érthetővé teszi a két tudományág összekapcsolását. Elolvassván a *Metahistoryt*, úgy találtam, hogy boldogan szakítok a történelmet a társadalomtörténettel azonosító felfogással, közben pedig meg kellett védenem a

társadalomtudományos témájú PhD-met. Talán ezért írok újabban a szkepticizmusról és az iróniáról? Nem tudom – de ez nem is számít, hiszen történeteket kreáló teremtmények vagyunk, és a történetek, amelyeket elmesélünk, valószínűleg mindig módosulnak. Bárhogyan is legyen, hinni kezdtem, hogy a múltnak tudományként való tanulmányozása tévút. Elméleti megalapozása elhibázott a legalapvetőbb episztemológiai és ontológiai szinteken.

Miután megszereztem a PhD-t (amely disszertáció tehát e gondolatmenetbe egyáltalán nem illeszkedett), hamarosan az európai filozófia idevágó területeit kezdtem tanulmányozni, különösen Foucault-t, de míg Marx háttérbe szorult, Althusser és Gramsci jelentősége megnőtt a számomra – különösen a kulturális hegemoniáról alkotott fogalma, valamint egyéb eszméi, például az ideológiai interpellációról vagy az értelmiség szerepéről. S miután jobban belemélyedtem Foucault-ba, elkezdtem vizsgálni a kultúra és diskurzus viszonyát.

A nyolcvanas évek elejének nagy részét ezzel az elmélyedéssel töltöttem, és tanítottam az interdiszciplináris kurzusokon. Azután elkezdtem írni az első könyvemet. Ennek kiérlelése és megírása öt évbe telt. Végül 1992-ben jelent meg *Discourse and Culture: The Creation of America, 1870–1920* (Kultúra és diskurzus: Amerika megteremtése, 1870–1920) címmel. A könyv a White, Foucault, Althusser és Gramsci iránti érdeklődésem terméke volt, s különösen az értelmiségi mint kulturális ágens működését feszegeti. Így aztán egyidejűleg eszme- és kultúrtörténet, azonban – mivel szerzőként választási lehetőségem volt – úgy döntöttem, hogy hat rövid biográfiaként készítem el. Olyan személyek életrajzoként, akik a szociális reform, vállalkozások, fekete radikalizmus és történelem diskurzusait teremtték meg. Ez tehát kultúrtörténet, amely számos különböző szinten operál. Úgy gondolom, kedvenc könyvem marad. Valóban, úgy vélem, hogy nem sokat írtam más irányokban, és mostanság visszatérek a biográfiához.

Mindennek háttéréként tevékenykedtem az amerikanisztika általános területén és a Brit Amerikanisztikai Társulatban is, ahol számvivő/pénztáros lettem nagyjából abban az időben, amikor első könyvem megjelent. 1997-ig végeztem ezt a munkát, amikor lemondtam, és felhagytam az amerikanisztikai tanulmányokkal, hogy a továbbiakban a kutatásra és az írásra koncentráljak az újonnan fellépett posztmodern fordulat jegyében.

Hogyan alakult egyetemi pályafutása?

Egyetemi pályafutásom (amely 1974-ben kezdődött) 2005-ig tartott, amikor is a Staffordi Egyetem létszámförlöttinek nyilvánított. Csökkent a hallgatók létszáma, és azon szerencsések egyike lettem, akik megmenekültek a modern brit egyetemi élet terheitől, jöllehet a brit egyetemen való tanítás nemigen tekinthető kifejezetten kemény munkának. Miután első könyvem megjelent 1992-ben, tovább folytattam elmélkedéseimet a történelem és irodalom viszonyáról, és így még inkább elmélyültem a posztmodern irodalmában. Éppen akkor olvastam Keith Jenkins *Rethinking History* (A történelem újragondolása, 1991) című könyvét. Az amerikai történelemről is publikáltam, együttműködve jó barátommal és professzor/tanár kollégámmal, Owen R. Ashtonnal, akivel néhány könyvön együtt dolgoztunk a kilencvenes évek elején.

Ekkor az a szerencse ért, hogy az első könyvemet publikáló Routledge Kiadó szerkesztője, Heather McCallum megkérdezett, szerintem volna-e piaca egy olyan történelmi folyóiratnak, amely a posztmodernnel foglalkozna és azt közvetítené. Úgy véltem, ez lehetséges. Sőt, egyenesen szükségesnek tartottam. McCallum támogatása nagyon lényeges volt ekkoriban történelmi fejlődésben. 1997-ben jelent meg a folyóirat első száma. Meg kell vallanom, ismét csak szerencsés voltam, mert a korai fázisban Patrick Joyce és Keith Jenkins is bekapcsolódott a munkába. Jelenleg már tizenhárom éve vagyok az Egyesült Királyság-beli szerkesztője a *Rethinking History: The Journal of Theory and Practice* című folyóiratnak.

Azonban a publikálás előtt úgy véltem, hogy egy az Egyesült Államokban dolgozó szerkesztőtársra is szükségünk van. Ennek nagyon gyakorlatias okai voltak, nem utolsósorban az egyesült államokbeli piac megnyitása és ellátása. A szerencse változatlanul kitartott mellettem, és Robert A. Rosenstone lett a folyóirat szerkesztője az Egyesült Államokban. Úgy vélem, eltekintve a korábban említett tapogatózásoktól, Hayden White-tal és Keith Jenkins-szel együtt (és persze nagy tisztelője vagyok Beverly Southgate, David Harlan, James Goodman és sok más szerző könyveinek) Robert Rosenstone gyakorolta rám a legnagyobb intellektuális hatást. Az ő film és történelem kapcsolatára vonatkozó elmékedései és *Mirror in the Shrine* (1988) című könyve,¹ amelyet csak a kilencvenes évek közepén olvastam, kulcsfontosságú volt a történelem természetéről vallott gondolataim formálódásában. Ráadásul az ő közreműködése a folyóirat munkájában személyes és szakmai pályafutásom csúcspontjai közé tartozik.

Mindeközben az egyetemi pályafutásom a megszokott vágányokon haladt. Átmentem a szakmai lépcsőfokokon, végül 1999-ben saját tanszékem lett a történelem, illetve a történetelmélet területén. Véletlenül lettem professzor, mert csak abban az esetben egyeztem bele a pályázásba, ha egy jó barátom és kollégám is megteszi ezt – ami a baráti csínytevés egy fajtája volt. Az ő professzori kinevezése nem volt meglepetés, annál inkább az enyém, legalábbis az én számomra.

A kilencvenes évek közepétől tehát szinte csak a történelem természetéről való elmékedés területén mozogtam. Az én munkásságom nyilvánvalóan nem olyan ismert, mint Keith Jenkinsé vagy sokan másoké, de sikerült több könyvet is írnom, miközben tanszékvezető voltam a kilencvenes évek döntő részében, sőt egészen az elbocsátásomig. 2005-től sor került több régi könyvem újrakiadására és néhány új megjelentetésére is. Mivel nem vagyok eredeti gondolkodó, inkább mások gondolataiból építkezem, a folyóirat szerkesztését roppant lényegesnek tartottam, hogy a tudományos világgal kapcsolatban maradjak – és hogy állandó intellektuális tevékenységre ösztönözsem magam. Így roppant szerencsés voltam, hogy együtt dolgozhattam Keith Jenkins-szel és Robert A. Rosenstone-nal egy közös szöveggyűjteményen, illetve egy válogatáson, amely a folyóirat kísérleti jellegű cikkeit tartalmazza.

Az Ön legismertebb könyve, a Deconstructing History 1997-ben jelent meg. Melyek voltak ennek fő gondolatai, illetve milyen változtatásokat tett a 2005-ös új kiadásban?

A *Deconstructing History* a második könyvem volt, az első után öt évvel született. A következő kérdéseket tettem fel a könyvben, amely az ezekre adott válaszaimat tartalmazza. Először is, az empirizmus megalapozhatja-e a történelem ismeretelméletét? Mi a jellemzője a történeti bizonyítéknak (evidence), és mi ennek a funkciója? Mi a szerepe a történésznek, az általa adott társadalomelméletnek és a magyarázat kereteinek a történeti megértésben? S végül, mennyiben jelentős a történelmi magyarázat során annak narratív formája?

Az akkori formában feltett kérdések megválaszolásához – válaszaim természetesen módosultak azóta – azt az egyszerű heurisztikus technikát választottam, hogy minden fejezetben visszatértem valamely feltett kérdésre. A fejezeteket egy másik, szintén egyszerű módszer szerint építettem fel, a történészeket ugyanis kategorizáltam, s megkülönböztettem a rekonstrukcionista, konstrukcionista és dekonstrukcionista történészeket. Meghatároztam minden típust, s annak alapján válaszoltam meg a kérdéseimet, hogy milyen az egyes típusok ismeretelméleti és gyakorlati perspektívája. Beleillesztettem még két fejezetet Hayden White-ről és Michel Foucault-ról, mindkettőnek olyan munkáit tárgyaltam, amelyek az is-

¹ Vö. Rosenstone, Robert A.: *Mirror in the Shrine*. Harvard University Press, 1988.

meretelméleti változások tropikus természetéről szóltak. Én erről természetesen már az első könyvemben elkezdtem gondolkodni. A könyvhöz kapcsolódott egy glosszárrium is, amelyről úgy gondoltam, hogy különösen az egyetemi hallgatók számára lesz hasznos.

Talán csak az első könyvemtől eltekintve, később munkáimat nem csak a szakmabeli történészeknek és történetfilozófusoknak szántam. Ebben a vonatkozásban Keith Jenkinst követtem. Ha meg szeretné változtatni a történelem természetéről való gondolkodást, akkor a konvencionális történésznek (tehát annak, aki tudatosan, vagy ami még rosszabb, öntudatlanul az empirikus-analitikus ismeretelméleti pozíciót választotta) egyenesen kell ezt megmagyarázni. Ez természetesen nem valami leereszkedő modort jelent – de a nehezen érthető, homályos írás tapasztalataim szerint a kevésbé teoretikus beállítottságú történészt riasztja. Ez volt az oka, hogy 2000-ben publikáltam a szándékosan hallgató-barát *Routledge Companion to Historical Studies*-t, amelynek második és nagy mértékben bővített kiadása abban az évben jelent meg, mint a *Deconstructing History* új edíciója. Úgy gondolom, hogy a két könyvet együttesen kell olvasni. A *Deconstructing History* új kiadása egyébként inkább csak a bibliográfia naprakész kiegészítése és az újabb vitákról készített kommentár volt.

Korábban beszélt a Rethinking Historyről. Mi volt a folyóirat alapításának a célja, s milyen változások történtek időközben annak arculatában?

Ahogy említettem, Heather McCallum érdeklődött, hogy lenne-e piaca egy ilyen jellegű folyóiratnak, és én igent mondtam. De utalva az előbb említett hozzáférés lehetőségére, úgy éreztem, fontos, hogy a kínálati oldalon létezzen egy olyan folyóirat, amely megfelelő és rendszeres hozzáférési lehetőséget biztosít a történelem természetét illető radikálisan új felfogások és tudományos megközelítések számára, szemben azzal a megközelítéssel, amely csupán többet akar adni az ugyanazon a szinten folyó ismeretelméleti gondolkodásról és gyakorlatról. Az egyik kulcsjelentőségű fejlemény az elmúlt húsz évben a történetírásban és a történeti gondolkodásban a kísérleti és nem konvencionális történelem felbukkanása volt, és a *Rethinking History* egy alapvető fontosságú eszköz ennek lehetővé tételéhez. Valóban, Robert Robertson és jómagam szerkesztettünk egy összeállítást a kísérleti történelemről (*experimental history*), amelyet 2004-ben publikáltunk a folyóiratban (ennek megfelelően a címe *Experiments in Rethinking History* lett).

Ha nem tudunk tenni az ellen a beidegződés ellen, hogy a tartalom (múlt) határozza meg a formát, akkor a diszciplína megmarad a hagyományos, de már nem érvényes állapotában. Valóban, a könyv, amelyen jelenleg dolgozom, radikális újrafogalmazása annak, hogy a történelem hogyan fog a jövőben kinézni, amelyben a forma egyenlő lesz a tartalommal, és – legalábbis minimálisan – elfogadjuk, hogy a formát a tartalom elé helyezhetjük, s így meglátjuk, mi fog történni a történelemmel. Feltételezem, hogy mindennek csak akkor van értelme, ha állandóan észben tartjuk, hogy a múlt és a történelem két tökéletesen különböző ontológiai szférához tartozik – az egyik már nem létezik, a másik pedig az erről alkotott történet. Episztemológiai tekintetben radikális vagyok, ontológiai és szemantikai vonatkozásban szkeptikus, és szilárdan hiszem, hogy a történelemnek a jövőben összhangba kell kerülnie az ismeretelméleti szempontból ironikus állapotával.

Visszatérve a folyóiratban történt változásokhoz, az első tizenhárom számban elkezdtünk nyitni a kísérleti történelem irányába (főként Robert Rosenstone-nak köszönhetően) mind teoretikus, mind gyakorlati vonatkozásban, de úgyszintén hajlandók voltunk megvitatni a „posztmodern”-t mint a történészek legitim intellektuális pozícióját teoretikus és gyakorlati vonatkozásban is. Jelenleg egy új fázisba léptünk, mivel egyre inkább fókuszba

kerül a kreatív történetírás fogalmának vizsgálata.² Az amerikai történész James Goodman nemrégiben csatlakozott hozzánk egyesült államokbeli szerkesztőként, és az ő egyik fő törekvése az, hogy ebben az irányban ösztönözzön bennünket további munkálkodásra. Így a *Rethinking History* nem minősíthető egyszerűen a posztmodern történelem folyóiratának, mint ahogy azt több, ismeretelméleti szempontból hagyományos beállítottságú történész állította. Miközben mélységesen tudományos marad, a *Rethinking History* – legalábbis szeretném ezt gondolni – egy bizonyos öntudat és stílus megtestesítője, amely komolyan hiányzik más elméleti folyóiratokból. Úgy találom, hogy minden arra vezethető vissza, hogyan alkotjuk meg és tropizáljuk a forma/tartalom viszonyt. A *Rethinking History* ezt oly módon teszi, amely, reményeim szerint, radikálisan megkülönböztet bennünket más történeti folyóiratoktól.

Néhány történész (R. Koselleck, F. Hartog, J. Rüsen, M. Bentley) neve feltűnően hiányzik a folyóiratból, jóllehet ők (persze alkalmanként jóval empirikusabb megközelítésben) hasonló kérdésekkel foglalkoznak. Mi ennek az oka?

Elégge meglepő, hogy az Ön által említett történészek nem adtak még nekünk kéziratot. Természetesen ebben szerepet játszik a *History and Theory* című folyóirat vonzereje, valamint a világban található ilyen kérdésekkel foglalkozó számos folyóiraté, amelyek bizonyos fokig teret adnak ilyen jellegű vitáknak. Természetesen a *Rethinking History* a történetfilozófia témaköréből is közöl cikkeket. A névsor Georg G. Iggerstől, Hayden White-től, John Zammitotól Chris Lorenz, Dominick La Capra és Frank Ankersmit nevéig terjed. De közzeltünk cikkeket sokkal radikálisabb elméleti pozíciót elfoglalóktól is, mint például Beverly Southgate vagy Keith Jenkins. Mi azonban egyidejűleg vagyunk elméleti és gyakorlati irányultságú folyóirat, tehát érdeklődésünk meglehetősen széles körre terjed ki. Van-e afelől kétség, hogy bizonyos teoretikusok bizonyos folyóiratokat részesítenek előnyben? De az elmélet gyakorlat nélkül megítélésem szerint túlságosan steril. S ha néha a gyakorlat akár fontosabb (is) az elméletnél? Éppen az ilyen kérdések felvetésének találkahelye a *Rethinking History*.

Korábban említette nézetét, miszerint a történelemben a forma fontosabb a tartalomnál. Nevezhetjük-e ezt az Ön alapvető meggyőződésének, s ha igen, kérem, fejtse ezt ki egy kicsit részletesebben. Milyen etikai konzekvenciákkal jár mindez az Ön számára?

Ahogy erről már szó esett, mivel a történelem a reprezentáció egy formája, inkább ebből az ontológiai szituációból kell kiindulnunk, nem pedig abból a különös elgondolásból, hogy valami nem létezőt tételezünk, még ha jó okunk is van azt hinni, hogy valamikor létezett az – a múltira gondolok itt. Persze forma nem létezhet valamiféle tartalom nélkül, különösen, ha történész az ember, aki az elmúlt idővel akar foglalkozni. S ennek valamire vonatkoznia kell. De a történésznek öntudattal is rendelkeznie kell – egy felismert érzelmi töltéssel, amit érvényesít a múlttal való foglalkozás során. És emiatt megtevesztő számomra a történelem objektivitása.

Miközben megpróbáljuk megállapítani, hogy mi történt a múltban, minden, ami az adatok pontos rögzítésének kötelességén felül van, az a megragadás módja. Mihelyt ezt elismerjük, úgy gondolom, meglehetősen homályosan látónak kell lenni ahhoz, hogy ne ismerjük fel, a történelem ontológiai szempontból formák sorozata: az érzelmi elköteleződés, az elbeszélés, a reprezentáció, a politika egy formája, és az etikai választás formáját is ma-

² A kreatív történetírás fogalmáról bővebben lásd: Munslow: *Narrative and History*, London–New York, 2007. 34–36.; úő: *The Future of History*. Palgrave, 2010. (előkészületben)

gára kell vállalnia. És ez azt is jelenti, hogy újra kell gondolni a hagyományos ismeretelméleti fogalmakat az igazságról, magyarázatról és megértésről.

S ha már belemélyedtünk ilyen kérdésekbe, az etikai választásnak kell irányítania bennünket. Hogyan választhatjuk meg orientációnkat, amikor lavírozni kell olyan koncepciók között, mint „igaz” „hamis” / „jó” „rossz” / „jogos” „jogtalan” / igazságos” „igazságtalan” / „egyenlő” „egyenlőtlen” és így tovább; ez nem történelmi vállalkozás. Utalva arra, amit eddig a szkepticizmusról mondtam, nem vagyok meggyőződve arról, hogy bárki elsajátíthatná a jobb etikai választás lehetőségét annak ábrázolásából, hogy mi történt a múltban. Legjobb esetben is csupán nyilvánvaló párhuzamokat vonhatunk – de milyen célból? Ha a valamikor áradó, jelenleg furcsamód állandónak tűnő „jelen”-ben élünk, a párhuzamok megállapítása a múlt adataira való hivatkozással a legjobb esetben is könnyelmű társasjáték. Nem gondolhatjuk komolyan, hogy etikai szempontból tanulhatunk a múltból, ha elfogadjuk azt, hogy csak úgy közelíthetjük ezt meg, ahogy a jelenben tesszük. Képzelsen el valakit, akinek nincs tényszerű tudása Európa utolsó száz évének történelméről. Feltételezhetjük, hogy képtelen olyan értelmű döntést hozni, miszerint a genocídium egy hihetetlenül immorális cselekedet? És nem megfelelő érv ezen a ponton, hogy mindenkinek van emlékezete, tehát rendelkeznie kell egy bizonyos rejtett történelmi emlékezettel is. Ez szerintem ostoba és hamis feltételezés. Hasonlóképpen bizarr az is, hogy létezik valamiféle népi kulturális emlékezet, amely jelentést és igazságot kölcsönöz a dolgoknak.

Amikor tehát etikai döntést hozunk, akkor a „múlt mint történelem” létezik. Ezen én azokat a kulturális diskurzusokat értem, amelyek segítenek a döntéshozatalban – ezek politikai, ideológiai, morális vagy etikai jellegűek. A múlt faktuális része meglehetősen lényegtelen ebben a folyamatban, jóllehet természetesen elfogadom, hogy nem lehetnek ténybeli tévedéseink. De mindezt elismerve vallom, veszélyes, ha feltételezzük, hogy az adatbeli pontosság az etikai konzekvenciák levonásának fundamentuma. Az etikum egyszerűen túl fontos ahhoz, hogy pusztán a történelemről alkotott hagyományos fogalmak funkciójának tekintsük. Bizonyos értelemben azt gondolni, hogy tanulhatunk valamit a történelem tanulságaiból, társadalmi szempontból felelőtlen és veszélyes, mert az ismeretelméleti választások egy olyan sorára utasít bennünket, amely a legalapvetőbb szinten hamis.

Ilyeténképpen a legkülönösebb gondolatok egyike, amellyel életem során szembesültem, a történelemről mint „szakértő tanúról” alkotott elképzelés. Hogy lehet valaki tanúja valaminek, ami nem létezik többé, és amelyről valószínűleg nem volt közvetlen személyes percepciója? A professzionális történelemről mint „szakértő tanú”-ról alkotott fogalom egy oxymoron. Mint említettem, persze kötelező az adatok pontos megállapítása. Tagadni valaminek az erős valószínűségét, ami megtörtént, nem episztemológiai probléma. Ez csak egy helyzet, amelyben valaki hazugságot akar mondani, amivel csak néhány megrögzött empirista kísérletezik. Ezen felül áll az, amit történelemnek nevezünk, s amelyet diszkurzív kulturális cselekedetként definiálunk, amelyet az éppen aktuális jelent megelőző idő iránti érdeklődésünk jegyében alkotunk.

Néhányan úgy gondolják, hogy a posztmodern nemcsak episztemológiai pozíció, hanem etikai választás, sőt életforma is. Mi erről az ön véleménye? Gondolja-e például, hogy a marginális megértéséhez nekünk is marginálisnak kell lennünk bizonyos értelemben?

Nos, ahogy korábban érveltem, hiszem, hogy a történészek etikai teremtmények, akik történetesen a jelent megelőző idő iránt érdeklődnek. Nincs semmi olyan különös dolog, ami a történelemet elkülönítené a társadalom többi tagjától, másoktól. Az én álláspontomból, amit általában posztmodernnek neveznek, az nem csupán egy újabb episztemológiai választás – hanem változó mértékben magának az episztemológiának a visszautasítása. A posztmodern

– amelyet én úgy értelmezek, mint a létezésünk sokrétű szkepticizmusát és iróniáját – egy választás, amelyet jelenünk orientálása végett teszünk. Az én kedvenc megfogalmazásom szerint remélem, hogy a jövő a plurális szkepticizmus és irónia tere lesz, ahol a „marginalitás”-nak tág tere nyílik.

Egyszerűen fogalmazva, a „marginális” fogalma csak egy autoritárius gondolkozási rendszerben létezhet. Az általam elképzelt jövőben sem boldog, sem boldogtalan nem leszek, ha nonkonformistának vagy marginálisnak tekintenek. Mivel úgy gondolom, hogy nincs igazuk azoknak a történészeknek, akik az episztemológia mellett döntenek, meg kell hagyni az ismeretelméleti vagy nem ismeretelméleti választás szabadságát, s ez rendkívül fontos az igazság, jelentés és magyarázat koncepcióinak védelmében. Ameddig sikerül ellenőrizni a történeti tudás elsajátításának folyamatát, optimista maradok. Természetesen elismerem, hogy néhányan érvényesíteni akarják a szabadságot, miszerint bármit választhatnak – aminek következtében néha megbotránkozató módon cselekszenek –, de nem kellene elfogadnunk ezt az intellektuális áldozatot? Úgy gondolom tehát, hogy a gondolkodás szabadsága nélkül minden egyéb szabadság kérdéses. A gondolkodás cenzúrájának még a gondolata is ijesztő. Úgy hiszem, hogy Foucault ezt elég jól értette.

Miért érdeklődik a történeti biográfia műfaja iránt, illetve elárulna valamit ebben a témakörben készülő könyvéről?

A biográfia iránti érdeklődésem annak ellentételezésekként alakult ki, hogy pályafutásom korai szakaszában tömegmozgalmakkal foglalkoztam. Mint már említettem, PhD disszertáciomban az európai bevándorlóknak az amerikai városokban történő asszimilációját dolgoztam fel. De időközben fel kellett ismernem, hogy ez a fajta érdeklődés olyan episztemológiai előfeltevéseken alapult, amelyet immáron nem kívántam osztani. Végül az egyéni élet szintjén kötöttem ki. Természetesen nem tudom, hogy ez a magyarázat megfelelő-e – de hihetőnek tűnik. S végül is, úgy gondolom, végső soron csak egy társadalmilag elkötelezett hihetőségben reménykedhetünk.

Mint szocialista és humanista – hogy pontosan milyen is, az persze számomra is bizonytalan –, szilárd meggyőződéseim marad, hogy az emberi létezés legfontosabb szintje az egyéni lét, amely egy sor episztemológiai, diszkurzív, kulturális, intellektuális, nemzeti, faji és osztálykényszerbe van beágyazva. Természetesen számos más ilyen kényszer létezik – talán a legsajnálatosabb ezek közül a szervezett vallás. De számomra létezésünk megértéséhez az individuum a legelső és legfontosabb. Úgy vélem, első könyvemben ezért tettem erőfeszítést arra, hogy az egyént beleillesszem a teremtés episztemológiai és egyéb választásaiba, ebben az esetben a nemzetbe.

A jelen könyvem kísérlet annak vizsgálatára, hogy történészként milyen episztemológiai választásokat teszünk. Szigorú értelemben ez biográfiai megközelítésben nyer kifejtést, mivel a történelem nem a senki földjéről való tudósítás. Szubjektív, emocionálisan meghatározott, ideologikus és nyelviileg közvetített emberi agyból származik. Ebből a célból fogalmazok meg jó néhány érvet és javaslatot a múltból való ismeret elsajátítását illetően. Szólok itt arról, amit leegyszerűsítve „konvencionális történész”-nek hívnak, a szkeptikus választások természetéről, amelyet az ilyen és a más beállítottságú történészek tesznek, az általuk tagadott vagy elfogadott relativizmusról és személyes etikai választásaikról. Úgy gondolom, ez megköveteli az egyéni egzisztenciánkhoz való ironikus viszonyulás megfontolását. Remélem, hogy a jövőbeli történészek (a jelenlegiektől eltérően) megszűnnek céhbeliékké lenni, egyéni kísérletezőkké lesznek, és figyelnek azokra a kifejezési formákra, amelyeket történeteik magukra ölhetnek, így ezt a könyvet nagyon személyes vállalkozásként írtam. Ebből következően első személyben beszélek és társalgásszerűen. Ez tűnik megfelelőnek egy olyan

könyvben, amely (egyebek mellett) ütközteti az igazság és objektivitás hagyományos fogalmait és a múlt történelemmalkotása folyamatának reprezentációját.

Beverly Southgate *What is History for?* című könyvét négy olyan mű felsorolásával zárja, amelyek a legközelebb állnak a felfogásához. Ön tudna négyet megnevezni, amelyek az Ön elméletéhez közel állnak? Miért ezeket választaná?

Mint jeleztem, az évek során számos szerző gyakorolt rám hatást. Beverly Southgate négy szöveget említ Rosenstone-tól, Novicktól, Lindquisttől és Todorovtól. Az elmúlt két-három évben kiadott műveket tekintve nagyon kevés van, amelyek befolyásolták és alakították az én mélyen szkeptikus gondolkodásomat a jelenleg készülő könyvemben. Ha választanom kell, még említem Martin Davies: *Histories: Why History Dominates Contemporary Society?* (2006) és Robert Rosenstone: *History on Film/Film on History* (2006) című könyvét. Mindkettő a történeti teória és praxis olyan lényegi mélységéről árulkodik, amellyel én is viaskodtam a történelem lehetséges jövőjével kapcsolatos elmélkedéseim során.

Természetesen jó néhány folyóiratcikket is említhetnék – főként a *History and Theory*-ből és persze a *Rethinking History: The Journal of Theory and Practice*-ből. Így a *Rethinking History* nemrégiben megjelent száma (2008. december 4.), amelyet Keith Jenkins állított össze Sande Cohen munkásságának szentelve, roppant fontos. Félek azonban, hogy az episztemológiai színvonalesökkenés olyan időszakába lépünk, amelyet a „jelen” fogalmának felbukkanása példáz, így az utóbbi idők terméséből csak kevés mű van, amely az elmúlt negyven év fő műveivel hasonló hatást gyakorolna. Hajlok arra, hogy egyetértsek barátommal, Keith Jenkinsszel, aki szerint – ez persze olyan általánosítás, amely a korábban jelzett kivételekkel érvényes – a történeti gondolkodás és gyakorlat – úgy tűnik – a téli álm periódusába lépett az episztemológiai engedékenység miatt.

Mik a terveik az elkövetkező évekre vonatkozóan?

Remélem, folytatom a folyóirat-szerkesztést még hosszabb ideig, és 2010 táján kiadhatom új könyvemem. Ezen kívül akad még tennivaló a szkeptikus kísérletezés (scepticism experiment) fogalmának vizsgálata és továbbgondolása, illetve a múlttal való foglalkozásunkban a kifejezés és az irónia szerepe terén. Jelenleg egy munkabizottsági javaslatot készítek az Amerikai Történeti Társulat 2010-es ülésére, ahol reményeim szerint az itt felmerült problémák egy része terítékre kerül. Az a szöveggyűjtemény, amelyet Keith Jenkinsszel és Sue Morgannel együtt *Manifestos for History* címmel 2007-ben állítottunk össze,³ szintén stimulálta érdeklődésemet a lehetséges jövőbeli történetírás iránt, bár az a gyanúm, hogy az sajnálatosan ugyanilyen marad, mint ma. Az a sejtésem, ami a jövőben ösztönöz, sarkallni fog, az az a tény, hogy az empirikus történetészek túlnyomó része megelégszik új adatok gyűjtésével és az ebből levont agyafúrt következtetések levonásával.

Miközben nem becsülöm le ezeket az erőfeszítéseket önmagukban – melyik épeszű ember tagadhatná az ilyen jellegű tevékenység jelentőségét mindennapi értelemben –, meglehetősen kétségbe esnék, ha úgy gondolnám, ez lenne a történetírás jövője. Az empirikus-analitikus beállítottság önelégültsége bosszantó éppen azért, mert ez a megközelítés rendíthetetlenül hiszi, hogy nem elégedett azzal, amit csinál. Hiszen állandóan az igazságról, objektivitásról, jelentésről és magyarázatról alkotott saját fogalmának az érvényesítésére törekszik, s nem képes elfogadni, hogy a távoli múlttal való foglalkozásnak ettől eltérő módjai is lehetségesek. Egyéb elméleti megfontolások is megérdemlik a figyelmünket, így a

³ Vö. *Manifestos for History*. (Edited and Introduced by Keith Jenkins, Sue Morgan and Alun Munslow) Routledge, London–New York, 2007.

kifejezés, az emóciók, a nézőpont és az esztétikum kérdései. Így nem vagyok bizonyos abban, hogy az, amit az episztemológia olyan buzgón csinálni törekszik – ami alapvető a tudomány számára, hidakat építeni és kitalálni, hogy melyik busszal mehetünk dolgozni –, az lenne az egyetlen mód a távoli múlttal való foglalkozás terén. S ha nem most, akkor mikor lesz idő a történelem elméletének és gyakorlatának a megtárgyalására? Végül, úgy gondolom, hozzám jobban illő kérdéssel zárni (ezt az interjút), mint valami következtetéssel. Ha elfogadjuk a téli álom jelenlegi állapotát, és elmulasztjuk továbbgondolni az elmúlt negyven év sokrétű meglátásait, akkor nem fogjuk elmulasztani annak lehetőségét, hogy újra felpezdítsük és újraértelmezzük a történelmet, vagy ahogy én előszeretettel mondom, a »múltat mint történelmet«?

Professzor Úr, köszönöm a beszélgetést.

2008. október 23. (Stafford)

Az interjút készítette: ERŐS VILMOS